

Dövlət əhəmiyyətli xüsusi tapşırıq

(əvvəlki qəzetin 2, 3, 4 avqust 2023-cü il tarixli saylarında)

Keçən əsrin ortalarında atamla qohumu Qurban Abbasov Payız kəndindən Bakı şəhərinə gedirlər. Atam Mərdəkanda milis məktəbinə daxil olur, Qurban Abbasov isə neft mədənlərində əmək fəaliyyətinə başlayır. Sonralar Qurban Abbasov nəinki sovet məkəninə, hətta dünyada tanınmış neftçi olur. Atam milis məktəbini hüquqşünas kimi bitirdikdən sonra, Naxçıvanda daxili işlər orqanlarına göndərilir. Dediyyə görə, o zaman şəhər milis idarəsində işləyən ermənilər çox narahat olmuşdular. "Biz burada acından ölüürük, Əlican, gəl sənə on baş qoyun əlaqə get kəndinə", – deyərək ona söz atırdılar. Atam onları çox yaxşı tanıyırdı. Atasını Kərbəlaya getmişdi. Cəhri kəndində yaşayan anasının dayısı Kərbəlayı Kərim isə dövrünün ən igid adamlarından biri olmuşdu. Naxçıvanı qoruyan, erməniyə qan udduran bir qəhrəman kimi sevilirdi.

var idi. Onlardan birinə Kərbəlayı Kərim rəhbərlik edirdi. Atam bizim Aslanlı tayfasının davamçıları olduğumuzu deyirdi. İkinci Dünya müharibəsində bir nəsilən 17 nəfər qohumumuz geri qayıtmamışdı. Onlardan biri hətta polkovnik rütbəsinədək yüksəlmişdi. 20 Yanvar hadisəsindən sonra atamda Sovet hökumətinə qarşı nifrət hissi yaranmışdı. Otuz iki il daxili işlər orqanlarında fəaliyyətdən tənqüdə çıxandan sonra atam fabrikdə mülki müdafiə şöbəsinin rəisi işləyirdi. Uşaqılıqdan atam bizə birgə kəsilən çörəyə, dostluğa sədaqətli olmağı öyrətmişdi.

Bir dəfə yenə də uzaq qohumlarından biri mənə Heydər Əliyevin təhlükəsizliyi ilə bağlı narahatlığını bildirdi. Əlbəttə, başqasına da deyə bilirdi, lakin mənə etimad edirdi. Axı biz dost idik. Təbii ki, qısa zamanda bütün təhlükəsizlik tədbirlərini həyata keçirdim. Yaranmış vəziyyətdən bizdən daha diqqətli olmağı tələb edirdi. Ertəsi gün gecə Heydər Əliyevin yaşadığı evi mühafizə

Gecəni qonaq evində qalmağımı təklif etdi. Mən tabora getmək istədiyimi bildirdim. Qərarəhdə tabor komandiri Rasim Ağayevlə (Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı) görüşdüm. Çox yorğun və yuxusuz olmasına baxmayaraq, onunla xeyli söhbət etdik. Məni ən çox ermənilərin döyüş taktikalari maraqlandırirdi. Burada xaricdən gəlmiş müzdlular da bizə qarşı döyüşürdülər. Sonralar Goranboyda Fəxrəddin Məmmədovla tanış oldum. Çox vətənpərvər bir insan idi. Bizə xeyli kömək etdi. Ertəsi gün yük dolu iki "Kamaz" və bir ədəd zirehli texnika ilə Gəncəyə doğru yola çıxdıq.

Aeroporta yenidən daxil olmuşdum ki, uçuş zolağının yanında üç əsgər və bir podpolkovnik gözüməndə yayınmadı. Əllərində iki yeşik və bir dolaq naqil var idi. Her şey aydın idi, burada minalama işləri aparılırdı. "Siz burada nə işlə məşğulsunuz?" – deyə soruşdum. Özlərini itirdilər. Əsgərlərdən birinin silahını aldım. Yeşiklərdə minalar var idi. "Her birinizə bir mina bağlayıb partladacağam" – dedim. Onlarla çox sərt danışırdım. Aeroportun yerüstü qurğularına xeyli ziyan vurmuşdular. Aeroportun rəhbərliyini ayağa qaldırdım. Şəhər rəhbərliyini, hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərliyini vəziyyətlə bağlı məlumatlandırdım. Təxirəsalınmaz tədbir kimi tabeliyimdə olan əsgərlərimi vəziyyətlə sabitləşməyə kimi aeroportun mühafizəsinə cəlb etdim. Böyük bir təxribatın qarşısı alındı.

O vaxt ekstremist ruhlu bir neçə rus hərbiçisinin, bu yaxınlarda Gürcüstana bir yük maşını aparacaqqları barədə məlumat aldım. Deyilən gün şəhərdən təxminən, 5 km aralı yük maşınının qarşısını kəsədik. Maşını əllərindən alıb onları yolda boş buraxdıq. Yük maşınının aeroporta getirdik. Rusların ermənilərə satmaq istədikləri 2 ədəd 100 mm çaplı top və hərbi gəmidən sökükləri "Zeni" qurğusu artıq Naxçıvana gedəcəkdə. Üç gün əvvəl Naxçıvanda Heydər Əliyevlə danışıqda ona böyük bir yük təyيارəsinə ehtiyacım olduğunu bildirmişdim. Təyيارə ertəsi günü Özbəkistandan gəlməli idi.

Gəncədə şəhərin mərkəzində "Xalç" firması fəaliyyət göstərirdi. Firmanın direktoru Nəsrəddin Əliyev qeyrətli, vətənpərvər bir iş adamı idi. Nəsrəddin müəllimlə söhbət zamanı özü mənə kömək etmək istədiyini bildirdi. Vaxt itirə bilməzdim. Çünki yükümüz həm çox, həm də ağır idi. Hər bir mərmirin çəkisi 100 kq olardı. Sabah bunu yükləmək üçün köməyə ehtiyacımız vardı.

Kömək üçün Gəncə Şəhər Polis İdarəsinin rəisi polkovnik Eldar Həsənovla görüşdüm. Sabah 30 nəfər yanğınsöndürən mənim sərəncamına verildi. Söhbət zamanı Eldar müəllim Kəlbəcəyə kömək etdiyini bildirdi. Ruslardan bir ədəd 100 mm-lik top mərmisini 8000 manata, avtomat patronlarının birini isə 20-30 manata aldıklarını deddi. Daşkəsen rayon prokuroru, əslən kəlbəcəli Nəbi Quliyev mənə kömək üçün müəllimlə söhbət zamanı mənə kömək etməyə etdiyini bildirdi. Onunla, qardaşları Eyyub və Bəylər (hazırda Azərbaycan Prezidentinin şəxsi mühafizəsinin rəisidir) yaxın münasibətini var idi. Nəbi mənə Heydər Əliyevin Özbəkistanda Etibar adlı bir şəxsə yük təyيارəsi ilə bağlı zəng etdiyini deddi. Bu gün təyيارənin gələcəyini bildirdi. Az sonra Eyyub müəllim də gəldi. Üçlükdə çay içib təyيارəni gözləməyə başladım.

Eyyub müəllim mənim xətrimi çox istəyirdi. Hər gün olmasa da, günəşli görüşürdük. "Həmişə təhlükədəsən" deyərək mənə mehmanxanada gələməyə qoymazdı. Beşmərtəbəli binanın birinci mərtəbəsində dənşq mənzildə yaşayırdılar. "Etibar da gələcək?" – deyə Eyyub müəlliməndə soruşdum. "Xeyr" – deyə cavab verdi. Aydın məsələ idi ki, bu cür böyük təyيارələri ruslar idarə edirdilər. Tədbiri olmalı idik. Az sonra bir təyيارə endi. Bu, bizim gözlədiyimiz deyildi. Aeroportun şöbə rəisi mənə yaxınlaşdı. Aeroportun komandiri Firudin Qasimov mənimlə görüşmək istəyirdi. Kabinədə heyət üzvləri və bir qadın vardı. Yanacaq doldurmaq üçün eniş etmişdilər. Təyيارə Kiyevdən gəlmişdi. Bu təyيارə ukraynalı əsgər və zabıtları Naxçıvandan evlərinə aparacaqdı. Qadın özünü təqdim etdi: Rimma Nikolayevna. Ukrayna Radasında əsgər və zabıtların hüquqlarının müdafiə komissiyasının rəhbəri idi. Mənə Heydər Əliyevlə görüşmək istədiyini bildirdi. "Problem yoxdur" – dedim. Onları Naxçıvana yola saldıq. Naxçıvana ucan təyيارələri qayıtmışdı. Gələnlərin arasında Telman Sadıqov vardı. Yarısı qismən sağalmışdı. Telman müəllim Naxçıvan Ali Məclisinin deputatı idi. Sonralar Şahbuz rayonunun icra başçısı oldu. Telman müəllimlə səmimi görüşdük. Vəziyyətlə maraqlandı. Saat 14 radələrində gözlədiyimiz təyيارə endi. Öncə iki texnikanı, sonra topları, "Zeni" qurğusunu, 100 ədəd mərmini və s. yükledik. Telman müəllim də 100 kq-lıq mərmiləri yükləyəndə bizə kömək etdi.

Eyyub müəllimlə mən təyيارəyə daxil olduq. Kabinəsi ikimərtəbəli idi. Eyyub müəllimə "Siz ikinci mərtəbəyə qalxın, mən birinci mərtəbədə olacağam" – dedim. Əlavə etdim ki, qeyri-adi bir vəziyyətlə qarşılaşsan dərhal mənə xəbər ver. Təxminən, 20 dəqiqə sonra biz Ermənistanın hava məkanına daxil olmuşduq ki, Eyyub müəllim aşığa endi. Təyيارə komandiri yanacaqın tezliklə qurtaracağı üçün İravana məcburi eniş edəcəklərini demişdi. Eyyub müəllim yuxarı qalxmaq və bir daha enməməyi tapşırırdı. Ona dedim ki, komandirə təyيارənin partladılacağını çatdırın. Aşığa kabinetdəki ruslar nədən söhbət etdiyimizi başa düşmürdülər. Hansı suprizlə qarşılaşacaqqlarını heç ağıllarına belə gətirməzdilər. Eyyub müəllim yuxarı qalxan kimi kəmərimin altından tank əleyhinə qumbaranı çıxaranda rusların rəngi sapsarı oldu. "Əgər hiss eləsəm ki, təyيارə bir metr aşığa enir özümü də, sizi də məhv edəcəyəm" – deyib onların gözündə qoruyucu cəhətlərini gördüm. Kabinədən çıxıb mərmilərin yanında mövqə tutdum. Zabıtlardan biri dərhal yuxarı qalxdı. Sonralar Eyyub müəllim komandirə "o partladır" – deyəndə komandirin onu necə dilə tutmasından danışırdım. Komandir ona psixoloji təsir göstərmişdi. Ya yanacaq qurtaracaq, təyيارə göydən yerə düşəcək, ya da yoldaşın partladacaq. Hər iki halda biz öləcəyik. Lakin Eyyub müəllim aşığa enməmişdi. Komandir təslim olmuşdu. Yarım saat sonra təyيارə Naxçıvanda eniş etdi. Eyyub müəllim aşığa düşəcək dedi ki, hər şey qaydasındadır. Hamı mənə baxırdı. Qumbaraya işarə edib hamının çölə çıxmasını istədim. Qumbaranın əvvəlki halına gətirdim. Yarım saat idi ki, barmaqlarım bir-birinə möhkəm kilidlanmışdı. Bu müddət ərzində üreyimdən keçənləri, düşüncələrimi ifadə edə bilmirəm.

Vaxt itirmədən Sədərəyə getdim. Məni idman (xüsusi təyinatlı) bölüyünün komandiri Səfer və İbrahim qarşıladılar. Onlarla birlikdə əsgərlərimizi yoxlamaq üçün səngərlərə qalxdıq. Şiddətli döyüşlər gedirdi. Güllələr yağış kimi yağırı. Səngərdə bir əsgərimizin rahatsızlığı gözüməndə yayınmadı. Onun avtomatını aldım, maqazini yoxladım, patronların hamısını yerində idi. Ayağa qalxdım. Səngərdən yarım metr hündürdə idim. Atəş açıb maqazini boşaldım. Əsgərə mənim etdiyimi təkrar etməməyi tapşırırdım. Əsgər ürəklənmişdi. Yoldaşları kimi artıq atəş açmağa başlamışdı. İdman bölüyünün əsgərlərinə 100 ədəd gətirdiyim F-1 qumbaralarını payladım. Bu, onlar üçün ən böyük sovgat idi. İki saata qədər müşahidə və yoxlamalar apardıqdan sonra aşığa endim.

Kənddə Adil Kazimov və Vaqif Məmmədovla görüşdüm. Vaqif müəllim evini OMON-a qarərgah kimi istifadə etməyə vermişdi. Komandirləri Azər Məmmədov idi. Ukraynanın Donetsk şəhərində Ali Siyasi Hərbi Məktəbi bitirmişdi. Döyüşçülər arasında "OMON Azər" kimi tanınırdı. Əfqanıstanda xidmət etmişdi. Malik Qalabəyov, Cavanşir Cəfərov, Səxavət Rzaev, Sücaət Qasimov, Ceyhun Abbasov və başqaları qəhrəman döyüşçülər idi. XTMD-ye qəbul Naxçıvan Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilirdi. Hərbi xidmət keçmiş, fiziki cəhətdən güclü, vətənpərvər gənclər qəbul olunurdu. Ona görə də orada nizam-intizam çox yüksək səviyyədə idi. Sonralar ara sakitləşəndən sonra 1993-cü ildə Azər Məmmədov Heydər Əliyevin mühafizə xidmətinə cəlb olundu. Heydər Əliyevin Bakı şəhərinə qayıdışında, Gəncəyə səfəri zamanı Azərini onu müşayiət etməsi təsədüf deyildi. Naxçıvan XTMD-nin fəaliyyəti kifayət qədər tədqiq olunmayıb. Onun haqqında hələ çox yazılacaq.

Axşam Elman Abbasovla yaranmış vəziyyəti müzakirə etdik. Sabah da Sədərədə qalacağımi bildirdim. Bir aylıq müşahidədən sonra düşmənin hansı silahlardan, texnikalardan istifadə etməsi, o cümlədən, canlı qüvvəsi haqqında son məlumatları bildirdim. May ayı döyüşlərin ən şiddətli, çox şəhid verdiyimiz bir ay idi. Bu ay xüsusilə Naxçıvan üçün yaddaqaalan tarixdir. İki gün sonra "Ümid" körpüsünün açılışı olacaqdı. Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl Naxçıvana gələcəkdə. Sovetlər Birliyi zamanı heç kəsin ağılına gəlməzdi ki, Araz çayı üzərində tikilən körpü Naxçıvanla Türkiyəni birləşdirəcək.

Burada Mustafa Kamal Atatürkü sayğı və sevgi ilə yad etməmək mümkün deyildi. Onun dövründə Türkiyə ağır iqtisadi böhran yaşayırdı, güclü İstiqlal savaşı aparılırdı. Mustafa Kamal İran dövlətindən 11 km bu ərazini ona görə alır ki, vaxt gələcək bizim Naxçıvanla gedici-gəlişimiz olsun. Sanki tarix təkrarlınırdı. Ulu öndərimiz çox uzaq görünür idi. Bütün təhlükəsizlik tədbirləri görüldü ki, tədbir yüksək səviyyədə keçsin. Naxçıvan əhalisi qonaqları qarşılamaya hazır idi. Bundan xeyli əvvəl Kamal Yılmaz paşa Naxçıvana ziyarətə gəlmişdi.

"Ümid" körpüsünün açılışı çox yüksək səviyyədə, təhlükəsizlik şəraitində keçirildi. Tək Naxçıvan əhalisindən deyil, bütün Azərbaycan xalqının həsrətlə gözlədiyi Heydər Əliyev – Süleyman Dəmirəl görüşü baş tutdu. Gələcəyə böyük inam, ümid qiğılımları doğdu. Dünya mətbuatı bu görüşdən yazdı. Bu görüş qədim türk yurdu olan Naxçıvanın haqq savaşında düşməne yalnız olmadığını göstərdi.

(ardı var)

Urullah QURBANOV,
Naxçıvan Muxtar Respublikası
Dövlət Müdafiə Komitəsinin
əks-kəşfiyyət şöbəsinin sabiq
rəisi, Heydər Əliyevin səlahiyyətli
hərbi nümayəndəsi

On bir il bundan öncə "Şərç qapısı" qəzetinin keçmiş baş redaktoru Akif Axundov mənə telefon açıb görüşmək istədiyini bildirmişdi. Görüş zamanı XX əsrin əvvəllərində Naxçıvana Türkiyədən gəlmiş bir zabıt haqqında məlumat toplayıb kitab yazmaq istədiyini söylədi, amma kifayət qədər məlumat olmadığı üçün ona kömək göstərməyimi xahiş etdi. Söhbət Veysel Ünüvardan gedirdi. Naxçıvanda hərbi atəşə kimi çalışan Mehmet albaya müraciət etdim. On gün sonra Mehmet albaya mənə 1948-ci ildə general Veysel Ünüvarın yazdığı "İstiklal harbinde bolşeviklərlə sekiz ay (1920-1921)" kitabını verdi. Kitabın 31-ci səhifəsində general Kərbəlayı Kərimdən bəhs edirdi. Kitabı atama göstərəndə gözləri dolmuşdu. Kitab Naxçıvanda yenidən nəşr olundu. Türkiyənin Naxçıvanda baş konsulu mənə məktub göndərdi:

19 mayıs 2006

Sayın Urfullah Gurbanov!

1920-1921 illəri arasında Naxçıvan türklərinin Kazım Karabekir paşaya bağlı Şark Cephesi Komutanlığına bağlı Binbaşı Veysel Ünüvar komutasındaki türk askerleriyle birlikte ermənilərə qarşı verdikleri kahramanca mücadələ 1948 yılında Veysel Ünüvar paşa tarafından "İstiklal harbinde bolşeviklerle sekiz ay (1920-1921)" adıyla bir kitab haline getirilmiştir.

1920-1921 yıllarında ermənilərə qarşı verilən mücadələnin özellikle genç nesillərin diqqətinə getirilməsi və atalarımızın dönmənin zor şəraitində verdikleri kahramanca mücadələnin daha iyi anlaşılması açısından sözkonusu eser, doğumunun 125 yildönümünü münasibətilə böyük önder Atatürke ithafen filoloqlı ilmləri doktoru Ebülfez Güliyəv çox dəyərli katkılarıyla Azərbaycan türkçesinə çevrilmiş olup, ekte sunulmaktadır.

Azərbaycan və Türkiyə cumhuriyyətlərinin bağımsızlıklarını əbediyetə kadar koruması dileğiyə saygılarımı sunarım.

İ.Sefa YUCEER,
Başkonsolos

1918-ci ilin noyabrından 1919-cu ilin martınadək fəaliyyət göstərmiş Araz Türk Cümhuriyyətinin 20 taboru

edən əsgərlərimizi yoxlamağa gedəndə növbətilərdən üç metr aralı atılmış "Belomor kanal" papirosunun qutusu gözüməndə yayınmadı. Növbətilərin ayaqlarının altında isə siqaret kötük-lərini gördüm. Dərhal növbətiləri dəyişdirdim. Elman bəylə görüşərək tam fərqli kriteriyalarla növbətilərin seçilib posta göndərilməsini razılaşdırdım. Heydər Əliyevin yolunda biz canımızdan keçməyə hazır idik. Bu, gəlişigözlə deyilməmiş bir ifadə deyildi. Ümumiyyətlə, Heydər Əliyevi bütün xalq, Naxçıvan əhalisi qoruyurdu.

Heydər Əliyevlə görüş zamanı ruslara aid hərbi hissələrdən nəinki müsəlman əsgərlərini, hətta xeyli rus əsgərləri evlərinə göndərdiyimizi bildirdim. Mənə dedi ki, burada xeyli ukraynalı əsgər və zabıt var, bu yaxınlarda Ukraynadan bir təyيارə gələcək, tezliklə onları da buradan köçürəcəyik.

Nəhayət ki, Goranboya planlaşdırıldığı səfər baş tutdu. Goranboy Azərbaycanın ən şiddətli döyüşlərin gətirdiyi rayonlarından biri idi. Sədərəyi "Naxçıvanın qapısı" hesab etdiyimiz kimi, Goranboyu da "Gəncəbasarın qapısı" adlandırmış olar. Goranboyular Vətən müdafiəsində mətin dayanmışdılar. Şəhidlər vermiş, lakin bir qarış torpağı düşməne təslim etməmişdilər. İcra başçısının qəbul otağında gözləri dolmuş yaşlı analarla bərabər, hərbiçilər və məmurlar da var idi. Hamı tələsirdi. Piçiltılardan tezliklə problemlərin həll ediləcəyinə ümidlər hiss olunurdu.

Köməkçiyyə Naxçıvandan gəldiyimi bildirdim. O, qəbulda bir qor vətəndaş olduğunu, onlardan sonra başçının məni qəbul edəcəyini bildirdi. İrşad Əliyev mənə gözlədiyimdən daha çox səmimiyyətlə, doğma qardaşı kimi qarşıladı. İlk diqqətim cəlb edən İrşad müəllimin hərbi formada olması idi. Özümü təqdim etdim, vəsiqəmi göstərdim. Naxçıvanda ağır iqtisadi və hərbi vəziyyətdən ətraflı danışırdım. Hərbi ehtiyaclarımızdan söz açıb ondan kömək istədim. Bilirdim ki, onların da ehtiyacları var, amma İrşad müəllim bizə kömək edəcəyinə söz verdi.

O dövr üçün ən zəruri ehtiyaclarımızın təxirəsalınmadan ödənilməsinə göstəriş verdi. Ən kritik günlərdə gəldiyim zaman da mənə əliboş qaytarırdı.